

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
РІВНЕНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ ГУМАНІТАРНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії

Наукові записки
Рівненського державного гуманітарного університету
Випуск 13

Рівне – 2008

Збірник наукових праць

“Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії”

Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету. Випуск 13. – Рівне: Рівненський державний гуманітарний університет, 2008. – 311 с.

РЕДАКЦІЙНА КОЛЕГІЯ

Головний редактор:

Постоловський Руслан Михайлович, кандидат історичних наук, професор, член-кореспондент Міжнародної слов'янської академії наук (м. Рівне).

Заступник головного редактора:

Шелюк Людмила Олександрівна, кандидат історичних наук, професор (м. Рівне).

Науковий редактор:

Троян Сергій Станіславович, доктор історичних наук, професор (м. Рівне).

Члени редколегії:

Гайбонюк Володимир Дорофійович, кандидат історичних наук, професор, Заслужений діяч культури України (м. Рівне).

Галуха Любов Юріївна, кандидат історичних наук, доцент (м. Рівне).

Давидюк Руслана Петрівна, кандидат історичних наук, доцент (м. Рівне).

Жилюк Сергій Іванович, доктор історичних наук, професор (м. Острог).

Литвинчук Анатолій Іванович, кандидат історичних наук, професор, Заслужений діяч культури України (м. Рівне).

Савчук Петро Оксентійович, кандидат історичних наук, професор (м. Рівне).

Степанков Валерій Степанович, доктор історичних наук, професор (м. Кам'янець-Подільський).

Стоколос Надія Георгіївна, доктор історичних наук, професор (м. Рівне).

Терешко Юрій Миколайович, кандидат історичних наук, доцент (м. Рівне).

Швецова-Водка Галина Миколаївна, доктор історичних наук, професор (м. Рівне);

Шеретюк Валерій Миколайович, кандидат історичних наук, доцент (м. Рівне).

Згідно постанови президії ВАК України часопис „Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії” визнано фаховим виданням у галузі історичних наук

Друкується за рішенням Вченої Ради Рівненського державного гуманітарного університету, протокол № 6 від 31 січня 2008 р.

За достовірність фактів, дат, назв і т.п. відповідають автори статей. Думки авторів можуть не співпадати з позицією редколегії. Рукописи не повертаються.

Адреса редакції: 33027, м. Рівне, вул. С. Бандери, 12. Рівненський державний гуманітарний університет

28. AAN, MWRiOP, sygn. 1446, str. 115.

29. Bednarczyk Krzysztof. Historia Zborów Baptystów w Polsce do 1939 roku. – Warszawa, 1997.

30. Protokół 4-go Zjazdu Związku Słowiańskich Zborów Ewangelicznych Chrześcijan i Baptystów w Polsce, odbytej w Równem 16-18 września 1926 r. // Księga protokołów z posiedzeń Zarządu – Komitetu Związku Ewangelicznych Chrześcijan i Baptystów. – str. 77-98.

УДК 94(477)

П.Савчук, П.Мельничук

ПРОБЛЕМА НЕСУМІСНОСТІ ЖИТТЄВИХ ТРАДИЦІЙ УКРАЇНСЬКОГО СЕЛЯНСТВА ПОЧАТКУ 30-Х РОКІВ ХХ СТ. ЗІ СТАЛІНСЬКОЮ СТРАТЕГІЄЮ СОЦІАЛІСТИЧНОЇ ПЕРЕБУДОВИ СРСР

Соціалістична перебудова в СРСР стала економічним, соціальним, політичним і духовним насиллям над життєвими традиціями українського селянства. Сучасний стан знань не дає можливості точно з'ясувати рівень впливу в партії тих, хто тримався воєнно-комуністичного курсу на індустріалізацію і його противників. У партійних документах, які готувалися за особистою участю Сталіна, чітко вимальовувалася тенденція формування темпів індустріалізації. Суть проблеми полягала у питанні, чи можливе прискорення темпів без порушення рівноваги ринку і без насильства над селянством? Сьогодні залишається актуальним питання, як могло так статися, що соціалістична перебудова привела Україну до голодомору? У 1932 р. в Україні зібрали добрий врожай, а з голоду загинуло 7,5 млн. чоловік (хоча число загиблих часто подається різне). Це майже кожний четвертий житель України. Це було штучне цілеспрямоване розукраїнення, яке проводив сталінізм. Великою мірою злочин голодомору стався тому, що в Україні не було своєї державності [1].

І все-таки Голодомор засвідчив, що „етнографічний матеріал (тобто українське населення) ніколи не вдасться перетворити на зразкову комуністичну цілісність”.

Складові частини соціалістичних перетворень: індустріалізація, культурна революція проходили за рахунок селян.

Виходячи з обставин, що склалися в кінці 20-х – початку 30-х років, основним джерелом коштів для капітального будівництва в промисловості залишалося сільське господарство.

Партія на своїх з'їздах, конференціях і пленумах ЦК з року в рік „з подачі” генерального секретаря затверджувала нереальні плани, одним із джерел виконання яких був нееквівалентний обмін між містом і селом. В результаті зарозумілого прагнення радянського партійно-державного керівництва побудувати безринкове господарство країни воно опинилося над прірвою економічної катастрофи. Сталін не спромігся відвернути це лихо, але йому вдалося пересунути його основний тягар на село.

Внаслідок хлібозаготівель 1928 року посилювався адміністративний тиск на селянство з метою примусити його вступити в колгоспи. Політика „обмеження і витіснення капіталістичних елементів”, здійснювана у 1928-1929 роках, внесла в соціальний склад селянства істотні корективи, проте темпи колективізації і форма колективних господарств досягли на початку 30-х років ХХ ст. величезної гостроти. Колективізація стала певним компромісом між державою і селянством, але він призвів до ряду конфліктів.

Продрозкладка обплутала колгоспи круговою порукою міцніше, ніж дореволюційна сільська община. Залишається загадкою, на що розраховував Сталін, змушуючи селянство працювати за трудовні, незабезпечені хлібом. Хоч на XVI з'їзді ВКП(б) зазначалося, що „ми вже розв'язуємо в основному з успіхом” зернову проблему, але з кожним роком, навіть місяцем становище у сільському господарстві погіршувалося. Проте з отриманої інформації Сталін висновків не робив. На жаль, найвищі керівники України, такі як Косіор, нерідко надсилав „нагору” не об'єктивну інформацію, а бажану. Його позиція щодо голоду в республіці на початку 30-х років виглядає тепер просто жалюгідною.

Наприкінці 20-х років українське село досягло певних успіхів у своєму економічному розвитку. Спираючись на традиційне працелюбство, бережливість, українські селяни вирощували добрі врожаї, успішно використовували химерні закони радянської влади на свою користь. Так, вони успішно і скрупульозно виконували закон про дозвіл орендувати землю й використовувати найману силу в сільському господарстві. Споконвіку заможні селяни використовували робочу силу наймитів і збагачувалися. Зрушення відбувалися і в найбільш розвинутих господарствах, які використовували дозволені радянською владою найпростіші форми колективних об'єднань-товариств спільного обробітку землі, влаштовували супряги.

Використовуючи найменші прорахунки радянського законодавства селяни намагалися утримувати добротну робочу худобу (коні, воли), намагалися раціонально використовувати їх у виробництві. Залежно від місцевих умов дбали про збільшення продуктивності молочної і дрібної худоби. Для цього створювалася кормова база.

Завдяки самовідданій праці селяни України змінили соціальну структуру села. Зростав прошарок середняків.

За даними ЦСУ УСРР у 1927 р. динамічне обстеження засвідчило, що із загальної кількості 5. 114,7 тисяч селянських господарств до куркульських за сукупністю соціально-економічних ознак можна було відвести 204,5 тисяч, тобто менше 4%. Повторне за цією методою обстеження виявило 73 тисячі господарств такого типу (1,4 % від загальної кількості). Разом з тим слід підкреслити, що на статистичні підрахунки могло вплинути бажання „в дусі часу” перебільшити число куркульських господарств [6].

Вчені, які займаються даною проблемою, стверджують про стрімке падіння абсолютної й відносної частки куркулів у загальній масі селян, що не підлягає сумніву.

Подібні зрушення в соціальній динаміці селянства влада не приховувала, але й не розголошувала широко. Проте поняття „куркуль” рішуче перетворювалося з економічного на політичне. „Куркульський прошарок” штучно збільшувався за рахунок селян, котрі експлуатували чужу працю в минулому або служили колись у петлюрівських чи білогвардійських військах.

Український селянин-власник завжди потерпав від чиновницької наруги. Початок ХХ ст. вніс певну переорієнтацію свідомості селянина. Поширенню і утвердженню національної свідомості в українській селянській масі сприяла доба національно-визвольних змагань 1917-1920 років. Сприятливий ґрунт для стабілізації давала українізація.

Але подальший період соціалістичного будівництва 20-30-х років супроводжувався фізичним винищенням українців, зокрема їх еліти, інтелігенції, заможного селянина, спричинив тотальне притуплення національної свідомості.

В той же час всіляко викорінювали прояви національної психології, а головне – національної ідеології, яка фактично отожнювалася зі злочинністю. Саме в період хлібозаготівельної кризи, насильницької колективізації у селянина-власника було вилучено силою вже вироблений хліб, але змусити його постійно працювати на „першу заповідь”, як охрестив хлібозаготівельний план Сталін, не змогла навіть загроза тюрми, депортації у віддалені райони. Однак, Сталін та його оточення вважали, що праця в колгоспі під командою бригадира, голови, дає можливість стягнути продрозкладки.

На листопадовому (1929 р.) Пленумі ЦК ВКП (б), який ввімкнув зелене світло для примусової колективізації, було окремо заслухано доповідь Генерального секретаря ЦК КП(б)У С.В.Косіора „Про сільське господарство України і про роботу на селі”. У прийнятій резолюції планувалося колективізацію степового району республіки провести „протягом найближчих років”. Згодом планувалося колективізацію завершити восени 1931 р., а навесні 1932 р. фактично підпорядкований генсеку партійний апарат постійно проводив більш радикальну лінію. Строки скорочувалися.

Політичний авантюризм щодо українського селянина викликав його відчайдушний опір, призвів до того, що навесні 1930 р. країна опинилася на порозі громадянської війни. Сталін опублікував статтю „Запаморочення від успіхів”.

Примусова колективізація українського села здійснювалася за сталінським методом протиставлення різних за майновим станом верств селянства. Щоб селянин-власник „добровільно” пішов у колгосп, його залякували прикладом розкуркулювання сусіда.

Кандидатури в „куркулів” на Україні знаходилися завжди, бо українське село було неоднорідним. У республіці, внаслідок ганебної політики знищення селянина, проти курсу на колективізацію виступив і бідняк, і навіть наймит, що не мав власного господарства. Таких репресували як „підкуркульників”.

У середовищі трудового населення України сформувалася усталена система традицій, норм поведінки не лише в господарському, але й у громадському житті. Ще на початку 20-х років ряд норм поведінки або дозволялися, або заборонялися. Радянською владою встановлювалися нові норми регламентації діяльності громадян України: міра дозволених і ступінь заборони на окремі види робіт і дозвілля у широкому діапазоні.

Соціалістичні перетворення, що розпочалися в радянському суспільстві, намагалися прогтовхувати різними ступенями контролю за дотриманням розпоряджень влади. Влада всіляко стимулювала працю у недільні, святкові та інші великі релігійні свята, що було протиприродним для українського селянина. Характерна риса цього періоду – всі заборони все більше торкалися сільської молоді. Її стимулювала праця на виробництві.

Якщо раніше головним осередком громадського життя традиційного села і робітничого селища була церква і майдан біля церкви, то радянська влада, переслідуючи церкву, запроваджувала центром громадського життя – клуб, де селяни проводили різні збори, маніфестації, мітинги та інші політичні акції.

В селі протягом століть по всій території України сформувалися житла й типи поселень, котрі можна назвати українськими, які створювалися в системі своєрідних соціально-економічних і природних умов України. В період колективізації побут, структура села різко змінювалися. Так, зникали клуні, стодоли, де селяни зберігали збіжжя і проходив обмолот урожаю. Зайвими тепер були стайні, обори, де знаходилася колись худоба. Таким чином, знищувалися столітні традиції селян.

Соціалістичні перетворення, які сталінський режим активно стимулював серед селян, основної маси населення України, змінювали знаряддя праці, технологію обробітку ґрунту, систему землекористування. Все це відвертало селянина від індивідуальної праці і все більше стимулювалася колективна праця, від якої селянин мав все менше зиску. Українці належали до народів, що мали європейський рівень агрокультури, і

поява вдосконалених фабричних плугів, модифікованого реманенту віталася. Але обробляти свої невеликі присадибні ділянки селянин не міг важкою технікою, яка призначалася для просторів. А воловий, кінний супряг – суто українська форма оранки, пристосована для чорноземів і важких ґрунтів, найбільш характерних для вільних земель Півдня України, Донщини.

Будівництво радянської адміністративної моделі соціалізму розпочиналося комплексно: від прийняття нових політичних напрямів розвитку суспільства, села до дискримінації побутового, духовного життя селян і всіх громадян. Так, Раднарком Росії ще у 1918 р прийняв календар нових державних свят. У такому списку були нові свята і обряди: Жовтнева революція, народження радянських державних діячів та ін. Їх відзначали і в період жорстокої колективізації і голодомору 1932-1933 рр. Така була цинічна правда соціалістичної перебудови в СРСР.

Проти українського селянина використовували різноманітні методи його знищення: посилення податкового тиску, техніка розкуркулювання, організація „куркульських висилок”, депортація розкуркулених, навіть репресії щодо відповідальних працівників партійного-державного апарату за зволікання розкуркулення, колективізації.

Перетворення села стало ще більш драматичною і радикальною подією у 30-х роках. Без перебільшення можна сказати, що соціалістичні перетворення були самою спустошливою, найжахливішою подією в українській історії.

Оскільки ще у 20-х роках товарна продукція зернового господарства України порівняно з дореволюційним часом знизилася майже наполовину. В основі цієї відсталості лежав низький загальний рівень сільськогосподарського виробництва, пов'язаний із ним натуральний характер цього виробництва.

Влада вирішила мати справу на селі краще з одним господарством, ніж з сотнями, тисячами селян. Вихід був знайдений в укрупненні господарств, що необхідно було робити в процесі еволюційно, в процесі саморозвитку. Проте командна система більшовицької партії вирішила форсувати укрупнення шляхом насильної колективізації, тобто об'єднання з відчуженням засобів виробництва.

Селянські господарства залучалися до системи командно-адміністративної економіки, перетворення їх на кріпаків тоталітарного режиму.

Наприкінці 1927 р. 23,7 % всіх селянських дворів склали бідняки, 72,3% – середняки, 4% – заможні селяни. Колективізація, яка розпочалася в основному з бідняцьких господарств, супроводжувалася масовим знищенням селянами власної великої рогатої худоби, свиней, овець. Стан сільського господарства погіршився. При низьких темпах хлібозаготівлі села заносились на „чорну дошку”, який означав блокаду села, оточувалися військами, стягувалися достроково податки, заборонялася торгівля. Таким чином, застосовувався терор проти селян кинутих на голодування [8].

Голод 1932-1933 рр. в Україні, який переріс у голодомор – не зовсім точне датування. Вже в першій половині 1932 р. голод стався в результаті хлібозаготівель взимку 1931-1932 рр., а голодомор у першій половині 1933 р. викликали хлібозаготівлі зими 1932-1933 рр. В 1931 р. хлібозаготівельний план, у доведений Україні за принципом „від досягнутого”, становив 47 % валового збору, прогнозованого укрзерноцентром, зате реальна врожайність знизилась. А тому першу сталінську заповідь перед державою господарства України не виконували.

Навесні 1932 р. в деяких районах республіки не залишилося продовольчих, фуражних, насіннєвих запасів хліба. Деякі райони ще восени вразив голод. У відповідь на запит Сталіна Косіор 26 квітня 1932 р. повідомляв: „ У нас є окремі випадки і навіть окремі села голодуючі, однак це тільки результат місцевого головогтяпства. Всілякі розмови про „голод” на Україні треба категорично відкинути”. Становище на селі постійно погіршувалось і стало трагічним під час жнив 1932 р. Сталін звинуватив у всьому керівництво України, керівників господарств.

Неприйнятний, дивовижний аспект психології сталінізму можна простити і в тому, що ані жодного слова про голод не дозволялося говорити, писати у пресі. Всередині країни радянська преса просто ігнорувала катастрофу. Час від часу вміщуючи гнівні заперечення чергового закордонного „наклепу”. Будь-яка згадка про голод ставала злочином – за одне таке слово карали навіть самих голодуючих. А у радянських керівних колах поводитися так, наче нічого не було. І навіть зростання рівня смертності, що зростала, сталася, мовляв, через упертість селян, котрі відмовлялися належно сіяти та збирати врожай. Поміж усім це було рівнозначне визнанню, що існувало певне явище, яке дехто називав, можливо, голодом, але радянський уряд не був винний у тому. І взагалі все було не так серйозно, як іноді показувала злісна буржуазна пропаганда.

Щодо сталіністів із московської верхівки, то вони чудово знали про голод. Молотов відвідав українське село наприкінці 1932 року, і окружні чиновники, урядовці доповідали йому, що хліба немає і населення голодує.

У 1932 році в Україні зібрали достатній урожай, зокрема у середньому по 7,2 центнери з гектара проти 8,3 центнери у 1931 році [4].

Світова громадськість знала про страшні явища голоду в Україні у 1932-1933 роках. Так, лише у США було надруковано 2457 статей і повідомлень із переконливими фактами про голод. Однак уряд президента країни Ф.Рузвельта не звернув уваги на численні звернення втрутитися в цю справу. Все виходило із

зовнішніх відносин. Так вчинили і керівники ряду інших країн. Світ байдуже спостерігав за масовим винищенням українського селянства. Ніхто не реагував на злочин російського шовінізму.

У 1933 році прем'єр-міністр Франції Едуард Ерріо побував у Києві і не міг не побачити правди, але повернувшись додому проголосив на весь світ, що голоду в Україні немає. Тільки у 1986 році в США розпочала діяти спеціальна сенатська комісія на чолі з Джеймсом Мейсом. Серед джерел, якими користувалася комісія було повідомлення італійського консула в Харкові посольству в Москві „Про голод і українське питання” від 31 травня 1933 року, в якому зазначалося, що „етнографічний матеріал” (тобто українці) ніколи не вдасться перетворити на зразкову комуністичну цілість: необхідністю або доцільністю проголошеної майже відкрито денационалізації територій, де пробудилася українська самовідданість, яка може спричинити політичні труднощі в майбутньому, і де задля єдності імперії краще було б мати переважно російське населення [2].

У даному повідомленні говорилося, що „...нещастя, яке випало на голови мільйонів людей, руйнує українську націю, його удари спрямовані лише на Україну...”. При аналізі стану справ у регіоні робляться висновки, що „...наслідком голоду 1932-1933 років в Україні була російська колонізація, яка призвела до зміни її етнографічного характеру. В майбутньому, і, либонь, дуже близькому майбутньому, ніхто більше не говоритиме про Україну, чи про український народ, а отже, про українську проблему...” [2, 16].

В іншому документі – меморандумі Європейської федерації за кордоном до міністра закордонних справ Великобританії Джона Саймона „Про голод в Україні” від 27 вересня 1933 року зазначалося: „Трагічні події, що розгорнулися в Україні мають три аспекти, перед якими цивілізований світ не може залишатися байдужим. Із соціально-економічного погляду, дії радянських властей можуть спустошити найродючішу в Європі країну і знищити найдосвідченіший у рільництві народ з метою подальшого перерозподілу населення... З політичного погляду знищення або, принаймні, послаблення України росіянами усуне природний бар'єр, який являє собою ментальністю і традиціями... З морального погляду, громадська думка і відповідні провідники цивілізованих народів не можуть дозволити радянським властям знищити цілий народ... Український народ виступає проти комуністичного режиму... український народ бажає відокремлення від Росії... Із самого початку нападу більшовиків на Україну московські вожді наштовхнулися на опір українського народу... незважаючи на все це, Україна чинила опір...” [1, 18].

У німецьких архівах є донесення агента, що діяв у СРСР, в якому наводяться висловлювання В.Молотова від 3 серпня 1932 року, що українські селяни не сприймали і не сприймають колективізації. „Хвилі селянського терору ми повинні протиставляти червоний „терор”, – говорив радянський керівник.

Трагічну роль у голодоморі серед українського населення відіграли в ряді випадків рішення партійних органів різних рівнів. Зокрема третя конференція КП(б)У зобов'язувала керівників бюрократичного радянського апарату „взяти до неухильного керівництва, що безборонну торгівлю хлібом. За постановою ЦК і уряду, можна проводити тільки після 15 січня 1933 року, тобто після виконання плану хлібозаготівель” [9, 752].

Державним діячам радянської держави було відоме справжнє число втрат від голоду. Г.І.Петровський твердив, що в Україні загинуло 5 млн. чоловік. З мемуарів У.Черчілля виходило, що під час колективізації і голоду загинуло 10 млн. чоловік. Він стверджував, що таку цифру назвав йому Сталін.

Стратегія соціалістичної перебудови СРСР звела в могилу мільйони українських селян. Зібраних у світі документальних матеріалів на даний час достатньо, щоб стверджувати, що голод 1932-1933 років в Україні є голодомором, злочином проти українського народу.

Джерела та література

1. Голодомор 1933-го: кількість жертв уточнюється // Радянська Україна. – 1990. – 1 вересня.
2. Євтух І.Г. Чорна пляма в історії України // Трибуна. – 1991. - № 1. – С.26-28.
3. Дведжула Ю. Вони просили хліба. А їм дали камінь // Київський вісник. – 1993. – 17 березня.
4. Лазарева А. Жнива 33-го. Розукраїнення // Молодь України. – 1993. – 19 березня.
5. Пономарьов Анатолій. Етнічність та етнічна історія України. Курс лекцій. – К.: Либідь, 1996. – 270 с. С.210-230.
6. Рященко Д.С. Голодомор 1932-1933 рр.: розукраїнення нації // Рідна школа. – 1993. - № 8. С.37-40.
7. Шаблій А. Профілактики особливого призначення // Пам'ятники України. – 1990. - № 2. С.4.
8. Янко Д. Меморіал народної скорботи // Сільські вісті. – 1993. – 11 березня.
9. Комуністична партія України в резолюціях... т.1, – К., 1976.

УДК 94 (093) 477.8 (1930 – 1936)

В.М.Ковальчук

ІТАЛІЙСЬКИЙ ВЕКТОР ДІЯЛЬНОСТІ ОУН У 1930-Х РР.

Одним з важливих напрямків діяльності Організації українських націоналістів (далі – ОУН) уже з перших років її існування був пошук союзників за межами Другої Речі Посполитої (далі – Польща).

З М І С Т

Розділ 1. ІСТОРІЯ УКРАЇНИ

Г.Кособуцька МИЛОСЕРДЯ ЧЛЕНІВ БРАТСТВ ЯК ВИЯВ МЕНТАЛІТЕТУ УКРАЇНСЬКОГО НАРОДУ	3
Л.Петрук, Л.Терешко ТРАДИЦІЇ КОЗАЦЬКОЇ ПЕДАГОГІКИ ЯК ЗАСІБ СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНОГО ВИХОВАННЯ	8
Л.Терешко, Ю.Терешко КОЗАЦТВО ЯК КУЛЬТУРНО-ІСТОРИЧНИЙ ФЕНОМЕН	10
В.Андрущенко, М.Юрій САКРАЛЬНИЙ СВІТ ГРИГОРІЯ СКОВОРОДИ	13
Н.Сорочан ГОЛОВНЕ УПРАВЛІННЯ МИСТЕЦТВ І НАЦІОНАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ В УКРАЇНСЬКІЙ НАРОДНІЙ РЕСПУБЛІЦІ ДОБИ ДИРЕКТОРІЇ	27
Т.Макаренко ПОЛІТИКА УКРАЇНСЬКОЇ ЦЕНТРАЛЬНОЇ РАДИ ЩОДО НАЦІОНАЛЬНИХ МЕНШИН У ЛИСТОПАДІ 1917 - СІЧНІ 1918 Р.	31
А.Киридон СТРАТИФІКАЦІЯ УКРАЇНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА В УМОВАХ УПРОВАДЖЕННЯ БІЛЬШОВИЦЬКОЇ МОДЕЛІ ДЕРЖАВНО-ЦЕРКОВНИХ ВІДНОСИН (1917 – 1930-ТІ РОКИ)	35
Р.Пальчевський ІСТОРИЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ НАЦІОНАЛІСТИЧНОЇ ІДЕЇ СЕРЕД УКРАЇНСЬКОЇ МОЛОДІ ЗАКАРПАТТЯ У МІЖВОЄННИЙ ПЕРІОД ХХ СТОЛІТТЯ	45
В.Матвєєва ЩО ДО ПИТАННЯ ПРО ДОСТОВІРНІСТЬ ДЖЕРЕЛ ПРО ЧИСЕЛЬНІСТЬ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ЧЕРВОНОЇ АРМІЇ, ПОЛОНЕНИХ ПІД ЧАС РАДЯНСЬКО-ПОЛЬСЬКОЇ ВІЙНИ 1919-1920 рр.	48
С. Шульга ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ СТАНОВИЩА ЧЕСЬКОЇ НАЦІОНАЛЬНОЇ МЕНШИНИ В РАДЯНСЬКІЙ УКРАЇНІ ТА ПОЛЩІ В 20-30-ТІ РР. ХХ СТ.	52
М.Гон СТРАТЕГІЯ ІНТЕГРАЦІЇ ЄВРЕЇВ ЗАХІДНОЇ УКРАЇНИ В ПОЛЬСЬКУ ДЕРЖАВУ (1923-1939 рр.)	57
Л.Бородинська СОЮЗ СЛОВ'ЯНСЬКИХ ГРОМАД ЄВАНГЕЛЬСЬКИХ ХРИСТІЯН У ПОЛЬЩІ: МІЖКОНФЕСІЙНІ ВІДНОСИНИ І БОРОТЬБА ЗА СФЕРИ ВПЛИВУ	62
П.Савчук, П.Мельничук ПРОБЛЕМА НЕСУМІСНОСТІ ЖИТТЄВИХ ТРАДИЦІЙ УКРАЇНСЬКОГО СЕЛЯНСТВА ПОЧАТКУ 30-Х РОКІВ ХХ СТ. ЗІ СТАЛІНСЬКОЮ СТРАТЕГІЄЮ СОЦІАЛІСТИЧНОЇ ПЕРЕБУДОВИ СРСР	66
В.Ковальчук ІТАЛІЙСЬКИЙ ВЕКТОР ДІЯЛЬНОСТІ ОУН У 1930-Х РР.	70
Р.Давидюк СТАНОВИЩЕ ПОЛЬСЬКОЇ ГРОМАДИ НА РІВНЕНЩИНІ У ПЕРІОД „РАДЯНІЗАЦІЇ” (ВЕРЕСЕНЬ 1939-ЧЕРВЕНЬ 1941 РР.)	75
І.Булига РОЛЬ ПОЛІТИЧНОГО ЧИННИКА В РЕЛІГІЙНИХ ТРАНСФОРМАЦІЙНИХ ПРОЦЕСАХ НА ВОЛИНІ У 1939-1940 РР.	81
О.Тсвікова РУСИФІКАТОРСЬКА ПОЛІТИКА РАДЯНСЬКОЇ ВЛАДИ В ГАЛУЗІ ОСВІТИ В РОКИ ТИМЧАСОВОЇ ЛІБЕРАЛІЗАЦІЇ ТОТАЛІТАРНОЇ СИСТЕМИ	84

**Розділ 2.
ІСТОРІЯ ВОЛИНИ. КРАЄЗНАВСТВО**

О.Шмид ПОЛЬСЬКА КОЛОНІЗАЦІЯ ВОЛИНИ У 1861-1914 РР.: ДЕМОГРАФІЧНИЙ ТА ЗЕМЕЛЬНИЙ АСПЕКТИ ПРОЦЕСУ	90
А.Кукурудза РАДИКАЛЬНО-РЕФОРМАЦІЙНІ НАСТРОЇ ПРАВОСЛАВНИХ ВОЛИНИ В ПЕРШІЙ ПОЛОВИНІ 20-Х РР. ХХ СТ.	94
О.Нагорнюк РОСІЙСЬКИЙ МОНАРХІЗМ НА ВОЛИНИ В 20-Х РР. ХХ СТ.	98
В.Галуха СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНІ НАСЛІДКИ СТРУКТУРНИХ ЗМІН У АГРАРНІЙ СФЕРІ ВОЛИНИ МІЖВОЄННОГО ПЕРІОДУ	102
Т.Вісина УКРАЇНСЬКИЙ КООПЕРАТИВНИЙ РУХ У ВОЛИНСЬКОМУ ВОЄВОДСТВІ В 20-30-Х РОКАХ ХХ СТ.: ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ДОСЛІДЖЕННЯ	108
В.Вісин УКРАЇНСЬКИЙ КООПЕРАТИВНИЙ РУХ У ВОЛИНСЬКОМУ ВОЄВОДСТВІ В 20-30-Х РОКАХ ХХ СТ.: ПРОБЛЕМИ ІСТОРІЇ І ІСТОРІОГРАФІЇ	111
А.Шваб, С.Шинкар УКРАЇНОМОВНА ПЕРІОДИКА У ВОЛИНСЬКОМУ ВОЄВОДСТВІ В 1921–1939 РОКАХ	116
А.Жив'юк, Д.Сирота ПОШИРЕННЯ ТВОРЧОСТІ ТА ВШАНУВАННЯ ПАМ'ЯТІ ТАРАСА ШЕВЧЕНКА НА РІВНЕНЩИНІ У 1920-1930-Х РР.	122
І.Марчук ДОКУМЕНТИ НІМЕЦЬКИХ ОКУПАЦІЙНИХ ОРГАНІВ ПРО ДІЯЛЬНІСТЬ УКРАЇНСЬКОГО ВИЗВОЛЬНОГО РУХУ НА ВОЛИНИ (1941 – 1944 рр.)	127
О.Сущук ВИКОРИСТАННЯ ВІНИЩУВАЛЬНИХ БАТАЛЬЙОНІВ РАДЯНСЬКИМИ КАРАЛЬНО-РЕПРЕСИВНИМИ ОРГАНАМИ У БОРОТБІ З ОУН ТА УПА НА ВОЛИНИ (1944-1953)	135
М.Ясінський ДО ІСТОРІЇ БУДІВНИЦТВА РІВНЕНСЬКОГО УКРАЇНСЬКОГО НАРОДНОГО ДОМУ	139

**Розділ 3.
ВСЕСВІТНЯ ІСТОРІЯ.
ІСТОРІЯ МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН І ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ**

В.Ореховський ДЕРЖАВА І ЦЕРКВА ДОБИ КОНСТАНТИНА І ВЕЛИКОГО (306-337 РР.)	143
Т.Олексівець ЛОКАЦІЙНІ МІСТА НА ТЕРИТОРІЇ ЧЕХІЇ	146
П.Шляза ФІЛІП ФЕЛІЦІАН ШУМБОРСЬКИЙ (1771 - 1851): ХОЛМСЬКИЙ ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКИЙ ЄПІСКОП	149
А.Шабачук «БАЛТІЙСЬКА ПРОБЛЕМА» ПІД ЧАС ЦАРЮВАННЯ ОЛЕКСАНДРА ІІ (1855 – 1881)	154
Ю.Федорик ОРГАНІЗАЦІЯ ТА РОЗВИТОК ПРАВОСЛАВНОЇ ЦЕРКВИ В ПОЛЬСЬКОМУ КОРОЛІВСТВІ У 1834 – 1875 РОКАХ	158
Л.Шугаєва МОЛОКАНИ І ДУХОБОРИ: СУСПІЛЬНО-ДУХОВНІ ВИТОКИ І ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ ВІРОВЧЕННЯ	161
С.Косяк КОЛОНІАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ У ДІЯЛЬНОСТІ ПАНГЕРМАНСЬКОГО СОЮЗУ (1891 – 1900 рр.)	167

Р.Постоловський ФОРМУВАННЯ ЧЕСЬКИХ НАЦІОНАЛЬНО-ДЕМОКРАТИЧНИХ ТРАДИЦІЙ В ЕПОХУ ЧЕСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО ВІДРОДЖЕННЯ В КОНЦЕПЦІЇ АЛЬБЕРТА ПРАЖАНКА	172
М.Гон ГАЛИЧИНА КІНЦЯ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТ.: ФОРМУВАННЯ ЄВРЕЙСЬКОГО СЕГМЕНТУ ПОЛІТИЧНОЇ СИСТЕМИ АВСТРО-УГОРСЬКОЇ	179
В.Комар ФОРМУВАННЯ ІДЕОЛОГІЇ ПРОМЕТЕЇЗМУ У МІЖВОЄННІЙ ПОЛЬЩІ	184
Л.Галуха ОРГАНІЗАЦІЙНІ ПИТАННЯ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ ПРАВОСЛАВ'Я У ДРУГІЙ РЕЧІ ПОСПОЛИТІЙ	188
П.Поліщук ПЕРЕДУМОВИ ВИНИКНЕННЯ „ПОЛЬСЬКОЇ ПІДПІЛЬНОЇ ДЕРЖАВИ”	193
О.Казакова СОЦІАЛЬНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАСЕЛЕННЯ ОКУПОВАНИХ ПОЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ 1939-1941 РР.	198
Л.В. Мороз НОВА ОЦІНКА ДРУГОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ У РОМАНІ „ЧАС ЖИТИ І ЧАС ПОМИРАТИ” ЕРІХА МАРІЇ РЕМАРКА	201
В.Лесняк ЕВОЛЮЦІЯ ПРИНЦИПУ РОЗПОДІЛУ ВЛАДИ В ІСПАНІЇ (1939 - 1986)	204
І.Кисарець ТЕХНОЛОГІЇ ВПЛИВУ ЗМІ НА КОНСОЛІДАЦІЮ ГРОМАДСЬКОЇ ДУМКИ РЕСПУБЛІКИ ПОЛЬЩА У ПРОЦЕСІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ	209
Е.Понамарчук ИРАН И АРАБСКИЕ СТРАНЫ НАКАНУНЕ ИРАНО-ИРАКСКОЙ ВОЙНЫ	213
С.Троян БАЗОВІ ЗАСАДИ ТРАНСКОРДОННОГО СПІВРОБІТНИЦТВА І ПЕРСПЕКТИВИ ФУНКЦІОНУВАННЯ ЄВРО РЕГІОНІВ	217
Є.Кіш ПРОБЛЕМИ НОВИХ СХІДНИХ КОРДОНІВ ЄВРОСОЮЗУ	224
Т.Герасимчук ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНА ГЛОБАЛЬНА СТРАТЕГІЯ США: ТЕОРЕТИКО-КОНЦЕПТУАЛЬНІ ПІДХОДИ, ОСНОВНІ ПОЗИЦІЇ, МОЖЛИВОСТІ ТА ПЕРСПЕКТИВИ	229

Розділ 4. ПОЛІТИЧНІ ІДЕЇ ТА ПРОЦЕСИ В ІСТОРИЧНОМУ КОНТЕКСТІ. МЕТОДОЛГІЯ, ІСТОРІОГРАФІЯ ТА ДЖЕРЕЛОЗНАВСТВО

Т.Кузьма ЗАРУБІЖНА ІСТОРІОГРАФІЯ ПРО МЕКСИКАНСЬКУ ЕКСПЕДИЦІЮ 1861 – 1867 РР.	234
О.Асауленко МОНАСТІРІ ПОЛТАВЩИНИ: ІСТОРІОГРАФІЯ ХІХ – ПОЧАТКУ ХХ СТОЛІТТЯ	237
Ю.Блох ДЖЕРЕЛЬНА БАЗА ДОСЛІДЖЕННЯ ДИСКУСІЙ В АНГЛІЇ ЩОДО ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ КРАЇНИ У 1902 – 1914 РР.	241
В.Борщевич НА МАНІВЦЯХ РОСІЙСЬКОЇ ОРТОДОКСАЛЬНОЇ ІДЕОЛОГІЇ: АРХІМАНДРИТ СМАРАГД (ЛАТИШЕНКОВ)	246
О.Полянський «ІСТОРІЯ УКРАЇНИ» ЯК НАУКОВА ТА НАВЧАЛЬНА ДИСЦИПЛІНА: ГЛОБАЛІЗАЦІЙНІ ВИКЛИКИ ТА ПОСТМОДЕРНІСТСЬКІ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ	251
В.Михайлов ОЛЕНА АПАНОВИЧ – ІСТОРИК УКРАЇНСЬКОГО КОЗАЦТВА (біоісторіографічний аспект)	255
А.Слесаренко АНТИТОТАЛІТАРНІ РУХИ В ЧЕХОСЛОВАЧЧИНІ 1968-1989 РР. В ЧЕХОСЛОВАЦЬКІЙ, ЧЕСЬКІЙ ТА СЛОВАЦЬКІЙ ІСТОРІОГРАФІЇ	260

А.Наумов ПЕРШЕ ПРЕЗИДЕНТСТВО ВОЛОДИМИРА ПУТИНА В РОСІЇ: СТАНОВЛЕННЯ ВНУТРІШНЬОПОЛІТИЧНОГО КУРСУ	265
Ю.Дроздик, В.Мартинюк ЕЛЕКТОРАЛЬНО-ГЕОГРАФІЧНИЙ АНАЛІЗ РІВНЕНЩИНИ (ЗА РЕЗУЛЬТАТАМИ ВИБОРІВ ДО МІСЦЕВИХ РАД 26. 03. 2006 р.)	270
О.Петухова ФОРМУВАННЯ СПІЛЬНОЇ ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ ТА ПОЛІТИКИ БЕЗПЕКИ В УМОВАХ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ	275
J.Jestal WOBEC MIGRACJI: POLITYKA TOŻSAMOŚCI CZY MULTIKULTURALIZM	279
A.Karnauch ZJAWISKO MIGRACJI W PRASIE UKRAIŃSKIEJ	283
В.Терещук ДОСВІД США У ВИКОРИСТАННІ ЗАСОБІВ ЕЛЕКТРОННОГО PR ДЛЯ ФОРМУВАННЯ ЗОВНІШНЬОПОЛІТИЧНОГО ІМІДЖУ ДЕРЖАВИ	287
Г.Хлистун КОНЦЕНТРАЦІЯ ТА МАНІПУЛЯТИВНІ ТЕХНОЛОГІЇ У ДРУКОВАНИХ ЗМІ В КРАЇНАХ ЄВРОПИ	291
І.Сєрих ПРАКТИЧНІ РІШЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ СТРАТЕГІЇ ПОЛІТИКИ ЗРІВНОВАЖЕНОГО РОЗВИТКУ	297
К.Ерофеев УРОКИ ПРАВОПРИМЕНИТЕЛЬНОЇ ПРАКТИКИ ФЕДЕРАЛЬНОГО ЗАКОНА «О СВОБОДЕ СОВЕСТИ И О РЕЛИГИОЗНЫХ ОБЪЕДИНЕНИЯХ»	301

Розділ 5.

РЕЦЕНЗІЇ, АНОТАЦІЇ, РЕФЕРАТИ ТА ОГЛЯДИ

Ю. Войцехівський, Ю. Руда, В. Балута РЕЦ.: БЕРДЯНСЬКА ЧОЛОВІЧА ГІМНАЗІЯ (ОСТАННЯ ТРЕТИНА ХІХ СТОЛІТТЯ) / УПОРЯДНИКИ: В.М.КОНСТАНТИНОВА, І.І.ЛИМАН // МАТЕРІАЛИ З ІСТОРІЇ БЕРДЯНСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО ПЕДАГОГІЧНОГО УНІВЕРСИТЕТУ. ТОМ 1. – К.: ОСВІТА УКРАЇНИ, 2006. – 528 С.	304
ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ	306
ЗМІСТ	308

Наукове видання

Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії

Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету

Збірник наукових праць

Випуск 13

Відповідальний за підготовку збірника до видання – С.С. Троян

Комп'ютерна верстка – С.С.Троян

Комп'ютерний макет – О.Ю.Третяк

Обкладинка – О.Я.Тарасюк

Підписано до друку 5. 01. 2008 р. Папір офсетний. Гарнітура “Times New Roman”. Наклад 300. Обліково-видавничих аркушів 39,0. Зам. № 51/1.

Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії: Наукові записки Рівненського державного гуманітарного університету: Збірник наукових праць. – Рівне: РДГУ, 2008. – Випуск 13. – 311 с.

Віддруковано засобами оперативної поліграфії
редакційно-видавничого відділу РДГУ, вул. С.Бандери, 12, м. Рівне, Україна, 33028.